

Olli Mäenpää

24.2.2026

Lakivaliokunnalle

Hallituksen esitys laiksi laeiksi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain ja Oikeuspalveluvirastosta annetun lain muuttamisesta (HE 200/2025 vp)

Esityksen keskeisenä sisältönä on tehdä voimassa olevaan lainsäädäntöön välttämättömät muutokset, joiden mukaisesti rikos- ja riita-asioiden sovittelupalvelujen järjestäminen siirretään sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalta oikeusministeriön hallinnonalalle. Tätä tarkoittava 1. lakiehdotus rajoittuu sovittelutehtävien siirtämisen edellyttämien hallinnollisten ja organisatoristen muutosten lainsäädännölliseen määrittelyyn. Siihen ei sisälly olennaisia asiasisältöisiä tai menettelyllisiä muutoksia sovittelutoiminnan toteuttamista tai sovittelumenettelyä koskevaan lainsäädäntöön.

Lisäksi Oikeuspalveluvirastosta annettua lakia ehdotetaan muutettavaksi niin, että tämän viraston talous- ja velkaneuvontatehtävät siirrettäisiin oikeusaputoimistoista erillisiin talous- ja velkaneuvontatoimistoihin. Myöskään tämän siirron toteuttamisen yhteydessä ei esitetä asiasisältöisiä muutoksia kyseisten neuvontatehtävien sisältöön tai toteuttamiseen.

Sovittelutoiminnan tehtävien hallinnollinen siirto

Rikos- ja riita-asioiden sovittelutehtävät siirrettäisiin 1. lakiehdotuksen mukaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselta Oikeuspalveluvirastolle. Kun otetaan huomioon, että siirron kohteena on rikos- ja riita-asioiden sovittelupalvelujen järjestäminen ja Oikeuspalveluviraston tehtävänä on jo nykyään järjestää julkisen oikeusavun, talous- ja velkaneuvonnan sekä yleisen edunvalvonnan palveluja, virastoa voidaan sille kuuluvien tehtävien kannalta pitää luontevana toimijana myös näiden uusien palvelutehtävien hoitajana. Sovittelupalveluja voidaan myös sisällöllisesti pitää osana oikeusjärjestelmää ja sen turvaamia palveluja. Lakivaliokunta on osaltaan kannattanut sovittelupalvelujen ohjauksen siirtämistä oikeusministeriön hallinnonalalle (LaVM 31/2022).

Voimassa olevan lain 8 §:n mukaisesti Oikeuspalveluvirastolla olisi velvollisuus järjestää sovittelutoiminta niin, että palvelua on saatavissa asianmukaisesti toteutettuna koko maassa. Sääntelyä ehdotetaan samalla täsmennettäväksi niin, että järjestämisvelvollisuuteen kuuluvat ohjaus, seuranta ja kehittäminen. Palvelujen tuottaminen voitaisiin edelleen sopimuksella antaa kunnan tai muun palveluntuottajan tehtäväksi. Viraston tulee kuitenkin itse tuottaa alueen palvelut, ellei niitä voida toteuttaa sopimuspuolisesti.

Tähän nykyisiin sovellettuun järjestämisvelvollisuuden ja palvelujen tuottamisen erottamisen malliin ei ole sinänsä huomauttamista, vaikka se voikin johtaa epäyhtenäisiin käytäntöihin. Vaihtoehtona on mahdollinen valmistelussa esillä ollut

malli, jossa myös sovittelupalvelujen tuottaminen siirrettäisiin Oikeuspalveluvirastolle ja sovitteluhenkilöstö siirtyisi sen palvelukseen. Perustelujen mukaan tällainen malli voisi parantaa palvelujen yhtenäisyyttä ja laatua, mutta sen arvioidaan edellyttävän lisärahoituksen ohjaamista palvelujen tuottamiseen.

Voimassa olevan lain 1.1.2026 voimaan tulleen 7 a §:n mukaan Lupa- ja valvontavirasto valvoo sovittelupalvelujen järjestämistä. Tämä pykälä ehdotetaan nyt kumottavaksi. Ehdotukselle on valvonnan järjestämisen kannalta asianmukaiset perusteet, kun oikeusministeriön tehtävänä on valvoa sovittelupalvelujen järjestämistä ja Oikeuspalveluviraston lakisääteisenä tehtävänä olisi ohjata, seurata ja kehittää sovittelupalvelujen toteuttamista.

Uutena säännöksenä ehdotetaan 15 §:ään lisättäväksi sovittelutoimiston tiedonsaantioikeutta koskeva säännös. Se perustaisi toimistolle oikeuden saada myös salassa pidettäviä tietoja, jos ne ovat sovittelun edellytysten arvioimiseksi välttämättömiä. Sovittelun edellytykset määritellään erikseen lain 2 §:ssä. Ehdotettua tiedonsaantioikeutta voidaan pitää perusteltuna ja riittävän täsmällisenä.

Samoin voidaan arvioida täsmennettäväksi ehdotettua 16 §:n tiedonsaantioikeutta koskevaa säännöstä. Koska tietojen saaminen tämän säännöksen soveltamisessa edellyttää osapuolten suostumusta, on asianmukaista, että suostumuksen antamisen edellytykset määräytyisivät säännösviittauksen perusteella yleisen tietosuoja-asetuksen 7 artiklan mukaisesti.

Sovittelupalvelujen tuottaminen on perustuslain 124 §:ssä tarkoitettua julkisen hallintotehtävän hoitamista, joten siinä sovelletaan hallinnon yleislakeja niiden soveltamisalaa koskevien säännösten perusteella. Julkisuuslain soveltamisalaa koskevan rajoituksen vuoksi on ehdotetulla tavalla perusteltua ja perustuslain 124 §:stä johtuvista syistä välttämätöntä lisätä 20 §:ään nimenomainen säännös siitä, että palveluntuottajaan sovelletaan julkisuuslakia sen suorittaessa tässä laissa tarkoitettuja tehtäviä.

Palvelujen tuottamiseen kohdistuvaa rikosoikeudellista virkavastuuta koskevan uuden 21 a §:n lisääminen lakiin on samoin välttämätöntä, koska julkisen hallintotehtävän hoitamisessa on perustuslakivaliokunnan vakiintuneen lausuntokäytännön mukaan säännösperustaisesti määriteltävä tällainen vastuu siihen sovellettavaksi. Vastuusäännös on muotoiltu vakiintuneeseen tapaan: ”Sovittelijaan ja palveluntuottajan palveluksessa olevaan henkilöön sovelletaan rikosoikeudellista virkavastuuta koskevia säännöksiä hänen hoitaessaan tässä laissa tarkoitettuja sovittelua koskevia tehtäviä.” Sovittelutehtäviä hoitavien rikosoikeudellinen vastuu kohdistuu siten säännösehdotuksen mukaan myös muihin sovittelijan lakiin perustuviin tehtäviin kuin julkisen vallan käyttöä koskeviin tehtäviin, mikä on myös esityksen tarkoituksena (HE, s. 38).

Virkavastuusääntelyn täsmälliselle muotoilulle ei perustuslakivaliokunnan käytännössä ole esitetty tarkempia edellytyksiä (ks. PeVL 92/2022 vp, kappale 14, PeVL

17/2021 vp, kappale 82). Valiokunnan mukaan on kuitenkin tavanomaista, että virkavastuusta on vastaavan kaltaisissa sääntely-yhteyksissä säädetty laajemmin kuin pelkästään julkisen vallan käyttöön rajoittuen (PeVL 15/2025 vp, kappale 10). Säännösehdotusta voidaan pitää perustuslakivaliokunnan käytännön mukaisena. Sama arvio voidaan esittää vahingonkorvausvastuuta koskevasta säännösmuotoilusta.

Siirtymäsäännöksessä määritellään verraten yksityiskohtaisesti tehtävien siirron aiheuttamia oikeuksien, velvoitteiden ja vastuiden siirtymistä. Sääntelyä voidaan pitää tarpeellisena ja riittävänä.

Talous- ja velkaneuvontatehtävien eriyttäminen

2. lakiehdotuksen 1 §:n mukaan talous- ja velkaneuvonta eriytettäisiin oikeusaputoimistoista siten, että Oikeuspalveluvirastossa olisi oikeusaputoimistojen ja edunvalvontatoimistojen lisäksi talous- ja velkaneuvontatoimistoja. Eriyttämistä voidaan pitää aiheellisena. Perusteluna sille on lähinnä arvio, jonka mukaan talous- ja velkaneuvonnan ja oikeusavun palveluiden hoitaminen samassa toimistossa rajoittaa talous- ja velkaneuvonnan kehittämistä. Myös nykyisen johtamisrakenteen arvioidaan hankaloittavan talous- ja velkaneuvonnan systemaattista kehittämistyötä. Lisäksi julkisia oikeusavustajia koskevat esteellisyysäännökset perustelevat organisatorista eriyttämistä.

Julkisen oikeusavustajan esteellisyyttä koskevaan 13 §:ään ehdotetaan lisättäväksi säännös, jonka mukaan tämä esteellisyysäännös ei estä oikeusaputoimiston henkilöstön työskentelyä samoissa tiloissa Oikeuspalveluviraston muun henkilökunnan tai muiden viranomaisten kanssa. Säännöstä voidaan pitää aiheellisena selvennyksenä, ja se on linjassa asianajajien tapaohjeiden esteellisyyttä määrittelevän, vuonna 2023 uudistetun sääntelyn kanssa. Kyseisten ohjeiden mukainen on myös säännösehdotukseen sisältyvä velvoite, jonka mukaan salassa pidettävät tai vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvat tiedot tulee rajata tietoteknisillä ratkaisuilla ja muilla tarvittavilla toimenpiteillä siten, että ne ovat vain oikeusaputoimiston käytettävissä.